

BESEDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Zofka Kvedrova

Iskre



O M N I B U S

BESEDA

Zofka Kvedrova

ISKRE

*Črtice so iz istoimenske knjige,
ki je izšla v samozaložbi v Pragi
leta 1905.*

*Ta izdaja je iz četrtega zvezka
Izbranih del Zofke Kvedrove,
Ženska založba, Ljubljana 1940*

*Pripravila Vanja Strle in
Franko Luin*

ISBN 91-7301-487-7

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

Vsebina

Anka	4
Cestar	6
V hribih	9
Proti jutru	20
Kajn	23

Anka

Poznala sem jo komaj nekaj dni. Bila sem gostja družine, pri kateri je živel. Tiha in zamišljena je prihajala iz pisarne v lahni batistni obleki vijoličaste barve.

Nekako tako nežno in izredno je bilo cvetje, ki sem ga videla nekoč na majhni jasi sredi gozda: rahlo in skromno, na tankih, drobnih stebelcih . . .

Nikoli ni vzbujala pozornosti, vendar je bilo v njeni bližini prijetno. Bila je kot plah sončni žarek, kot nežni vonj gozdne cvetke. Skoraj nič se nisem razgovarjala z njo, a kadar koli sem jo gledala, ko je sedela pri oknu in vezla krasne vzorce v beli batist, sem se spet in spet spraševala, kako neki živi, kaj se dogaja v njeni duši, kakšne misli se snujejo za tem čistim belim čelom. In pogosto me je prevzela iskrena želja, da bi stopila k njej, se zagledala v njene velike, jasne oči — da bi ji prodrla v dušo. Kot gorski vrelec, ki teče bežen in hladan skozi tesen, čist ko kristal, taka je bila njena nedotaknjena in zasanjana duša. Vendar se ji nisem približala, odšla sem tuja in nepoznana.

Odslej sem mislila nanjo, kot mislimo na tiho idilo v gozdičku, kamor zaide redko kdo. Obšlo me je sveže in čisto občutje, kadar koli sem se je spomnila. Nekateri ljudje nas s posebnim čarom svojega miru in dobrote tako prevzamejo, da v njihovi bližini nehote mislimo na kadilnico v cerkvi, na zvezdnato nebo v jasni pomladni noči, na pogled otročička . . . Taka je bila ona.

Zahotelo se mi je včasih, da bi ji napisala dolgo pismo, da bi ji vse to povedala, pa da bi mi odgovorila tako blago in dobrotno, kot je bila sama. Kar zvem, da je umrla.

Tiho je zaspala, sem si mislila, kot ono rahlo cvetje v gozdu, kamor nikoli ne posije sonce. V duhu sem jo videla, kako umira vdano in spokojno, kako leži na blazinah ganljivo lepa in nebogljenjena kot kakšna uvela cvetka. Potem pa so mi povedali, da je umrla za kozami. Stemnilo se mi je pred očmi in noge so mi klecnile. Skoraj nisem mogla verovati, tako odvratno je bilo to. Tako tiha in nežna — pa ta grozna, težka smrt.

Zona me je spreletela. Zdelo se mi je nemogoče, strašno, nerazumljivo. Videla sem jo pred seboj, kako umira, mirno in tiho, a v neznosnih bolečinah, v grozi in obupu — kako umira v prvem razcvetu neslišno in težko, neizmerno težko pod kruto nalezljivo boleznijo. In kriknila sem zdvojenja in obupana: »Zakaj, le zakaj tako?!«

Cestar

Po zelenih pašnikih nad vasjo se vije bela cesta; kakor bel pas se vije okrog gladkega hriba in se izgublja daleč tam v gorah. Udobno se razteza in zavija — široka, gladka, kakor dekliško čelo. Lep je pogled z nje na obsežna pisana polja v dolino. Cestar jo ljubi in ne guje. Nasiplje jo in poravnava, ne štedi s trudom in naporom. Ponaša se z njo.

»Moja cesta,« pravi.

Vzgojila ga je, vzredila. Ko je bil še majhen in slaboten, je mati zanj prosjčila ob cesti, da ga je lahko nasitila. Na cesti je odrastel. Sledove prvih korakov je zapustil v njenem prahu; prvi kruh je zaslužil na njenem kamenju.

A zdaj je tu gospodar!

Ljubi jo, ceni jo, saj hrani njega in njegove.

Družino ima — sina, da lepšega ni v deželi. Kakor da je iz železa, tako je mlad in močan.

Kočijaž je, a njegovi vranci, ognjeviti in drzni, drve po cesti, kakor da se vozi vojvoda. Kadar zavrigne in počiči z bičem, se vzdigne prah vse tja do zelenih gozdov.

Vranci, čili kakor vrag, a cesta gladka!

Danes stoji cestar sredi ceste in si briše znoj s čela. Vročina žge, nebo je razžarjeno, niti bilka se ne zgane. Truden je cestar in zaspan, rad bi legel v hlad pod grmičevje, da si malo odpočije. Pa ne sme. Cesta je prašna in izsušena. Najhujši prah mora pomesti na kupe, da ne bo v napoto — kako naj si odpočije!

Ves bel od prahu stoji in posluša. Iz daljave začuje močan klopot konjskih kopit. Vsekakor nekdo naglo vozi.

A kaj je to? Divji krik se razširi po hribih in dolinah in že plane voz izza ovinka. Konji drve kakor obsedeni. Prazen voz odskakuje, ob strani pa se vleče nekaj črne-ga po prahu.

Vranci, sinovi vranci!

Cestar okameni. A v hipu skoči pred konje. Podro ga in planejo preko njega. Obraz in roke so ranjene, srajca na prsih raztrgana, krvava.

Ne čuti bolečine. Skoči pokonci in drvi za vozom v poblazneli grozi.

»Sin! Sin!«

Najde ga daleč tam za drugim ovinkom. Ubitega, razmrcvarjenega. Zgrudi se kraj njega v prah, ga privije na svoje gole, ranjene prsi, ga kliče, prosi, roti. Potem sede poleg njega in zatuli, zategnjeno, čudno, kakor ranjena zver. Sonce mu žge na glavo, mu pali okrvavljene prsi, ranjeni obraz, on pa samo gleda, topo in nepremično

gleda, kako ta cesta žejno, pohlepno pije kri, toplo kri
njegovega sina — najdražjega.

V hribih

To so vam majhne vasi v hribih.

Majhne, raztrgane vasi daleč v hribih, ki so porasli z gostimi gozdovi. Samotna pota se vijejo z dežele v stran v te zapuščene, daljne kraje.

Na kakšnem holmu stoji ubožna cerkev, nekaj hiš se tišči okrog nje, a naprej je samota. Revne njive, siromašni travniki, peščeni pašniki, naokrog gozd.

In v teh tihih dolinah, po teh neprijaznih bregovih so razsejana človeška bivališča kakor gnezda plahih, samotarskih ptic.

Po petnajst, dvajset hiš je postavljenih široko narazen ob slabi, od hudournikov razriti cesti. Vsak zase živijo ti ljudje in hiše se vedno bolj odmikajo iz vasi. Ure in ure hodiš po gozdu, pa nenadoma naletiš na nekaj koč sredi bornih ograd, kakor bi se skrivale pred svetom.

Tiho je po teh krajih. A pozimi, kadar zapade sneg, vse obmolkne, vse se pritaji. Če se zgane veja v gozdu, se sliši daleč in dolgo. Temno stoje gozdovi, nepregledni, brezkraini. Težko pripognjeni stoje pod debelim snegom, ki se neprestano siplje izpod sivega, čemernega

neba. Vasi in koče dremljejo v globokem zimskem molku.

Vsak teden ali vsakih štirinajst dni enkrat vozi mimo pošta po zameteni cesti, še dalje v hribih hodi samo poštni sel skozi molčeče gozdove. Nevarni zameti krijejo pota; malokdo si upa v sosednjo vas. Ni sledu na bellem snegu, in če dohiti popotnika v samoti prezgodnja noč, je izgubljen. Mnogokrat ga šele spomladi najdejo kje ob potu.

Ljudje samotarijo tod okrog. Molčeči so in kratkih besed. Njih kretnje so počasne, vedno isti izraz leži na njih obrazih. Kdor jih ne pozna, bi mislil, da so topi in zabiti.

Pa niso. Če jim pogledaš v oči, vidiš, da so nekako neprisotne, obrnjene bog ve kam. In čelo jim je namršeno kakor pri težkih mislih. Vedno so utopljeni v razmišljanje. Hodijo upognjeni, kakor bi nosili težko breme na ramah.

Kaj tuhtajo, kaj razmišljajo?!

Čudne so njih misli, ne uganeš jih. Pri delu so zamišljeni in temni, še bolj zamišljeni so v cerkvi; njih ljubezen je zamišljena in njih veselje. Za vsako njihovo besedo čutiš, da se skriva kdo ve kaj; za tem življenjem, ki ga vidiš, živi še drugo življenje v njih mislih, zagonetnejše, temnejše, viharnejše.

Poznaš jih in jih ne poznaš. Živiš med njimi, govoriš z njimi, a daleč so ti, tuji, kakor da jih nisi videl nikoli. Misliš si: ni ga mirnejšega človeka pod soncem, ni ga pohlevnejšega; a neki dan zveš, da je zbil tega ali onega skoraj do smrti, da ga je zaklal brezčutno kakor živinče.

In tvoj sosed. Starejši mož, pameten mož. Kakor iz jekla, kakor brez čustva. Nikoli ni koga pobožal, žena trepeta, otroci beže pred njim, trd je, kamenitega srca. Pa mu žena umrje — tista žena, ki ni z njo govoril kakor s človekom sebi enakim — in zdaj leži na kolenih pred njenimi parami in joka mehak in v solzah kakor dete.

Nekaj je v teh ljudeh, nekaj prikritega, tajnega, kar slutiš, a ne poznaš. Vsi nosijo v sebi neko moč, neko silo, ki privre na dan nepričakovano, divje in zmagovito. Človeka vsega spremeni v dobrega ali v zlega, vse lastnosti poveča ali uniči, vse bitje, vse dotedanje življenje vrže iz tira.

Ne vselej. Mnogokrat ostane ista moč za vedno zaprta v njih dušah; nikoli ne pobesni, nikoli ne izbruhne. Vendar pa čutiš, na očeh jim vidiš: vsi imajo v sebi nekaj temnega, neznanega, velikega; česa se moraš bati, kaj moraš spoštovati — sam ne veš.

V vasi je bilo deklet. Mlado deklet, veselo, površno. Nič ne misli, živi brez glave, živi, kakor nanese slučaj; prazno dušo ima in prazno srce, misliš. Omožiti se hoče, pa se posvetuje, koga bi vzela: bogatega vdovca, fanta iz

domače vasi ali od drugod. Vzela bi tega, pa ji ni dosti visok, vzela bi drugega, ima rdečkaste lase. Misli, da ima vse rada, pa nima nobenega.

Nekoč pridejo komedijanti k fari. Sv. Genovefo igrajo in pasijonske igre. Vse hiti gledat. Dva, tri dni ostanejo in odidejo. Čez kak dan pa zažene tisto dekle krik. Zdrvi na vas, bije se ob prsi in kriči: »Srce mi pogasite! Gorim! Kje je, kam je odšel?! Dušo mi je vzal, začaral me je! Tu notri me boli, tu v prsih me žge!«

In vsa podivja, pobesni kakor od velike bolečine. Mirijo jo, ali ona jih ne sliši. Solze ji teko iz široko odprtih oči, ki se svetijo in gledajo nekam daleč; z rokami maha in tolče okrog sebe, pada na zemljo in se spet dviga in venomer kriči: »Kje je, kam je šel?!«

Morajo jo zvezati in odpeljati v Ljubljano.

Zaljubila se je v tistega mladega komedijanta, ki je bil najlepši od vseh in ki je igral Krista.

Tudi moški pridejo v teh krajih ob pamet od ljubezni. Mislil bi: ničesar ne čutijo, vseeno jim je to ali ono, ne brigajo se za nič. Skoraj ne govore z dekletom, ki ga imajo radi; ali če se nasmehne drugemu, se iz njih srca razlije ljubezen kakor goreča lava. Zbole, pobesne, ob pamet prihajajo in umirajo od ljubezni.

Čemerno žive z ženo leta in leta, otroke imajo z njo, mirni so in topi. Ali nenadoma jih nekaj zaloti; obmolknijo, potope se v čudna, temna razmišljanja. In neki

dan zažgo hišo nad seboj, s sekiro beže za ženo, da jo pobijejo, ker ji ne verjamejo več. Zvežejo jih in odpeljejo. Čez leta se vračajo tihi, s čudnimi temnimi očmi — čez leta ali nikoli več.

Taki so ljudje v teh krajih. Vsako leto pride kdo na vrsto. Mlad fant ali star mož, dekle ali žena. Sosedje se začudijo, pozabijo in žive dalje tihi, molčljivi, zamišljeni.

Preroki vstajajo med njimi, oznanjajo pokoro, razkladajo božje postave s čudnimi, zmedenimi besedami. Med njimi so ljudje, svetniki, ki imajo prikazni, žene, ki so zamaknjene.

Ljudstvo se smehlja: »Zmešalo se jim je!« Ali v očeh jim bereš, da so se vse te besede, strastne, vroče, zmedene in nejasne, doteknile njih src, da so padle v njih duše kakor seme. Nekatero seme pade na kamen ali na cesto ali v grmičevje, drugo pade na pripravljeno zemljo, raste in dozori. In tako v teh hribih taki ljudje, taki zasmehovani in vendar češčeni preroki ne izginejo nikoli.

Kakor da so se misli, stare stoletja, zastavile v teh hribih pa žive v teh dušah od očeta do sina, vse do danes. Ob cestah so napeljane brzojavne žice, ali po močvirjih gore ponoči še vedno čarovniške luči nad ukletimi zakladi. Kmet je učen, bere in piše, ali črnih mačk ga je strah, če jih sreča na večer. Peklenske oči imajo in ne daj Bog, da bi zalučal kamen vanje: sto bi jih skočilo iz tal in raztrgale bi ga na kose. Stare babe čaravnice tod še ved-

no uklinjajo živino; po skednjih in samotnih potih hodijo mrličji in prosijo za maše; ob ovinkih preže o ponoči goreče pošasti in mrtvaške rakve leže preko steze, kadar se kdo zakasni v krčmi.

Zato imajo ti ljudje take oči, take posebne, odsotne oči kakor s starih slik. Mnogo reči so že videli, ki se danes nič več ne vidijo zunaj v svetu.

Če bi prišel mož v te kraje, mož silnega glasu in velikih, gorečih oči, in bi jih z močnimi besedami pozval s seboj, bi šli z njim kamor koli. Mohamed ali križarji, nemški Luther ali hrvaški Gubec, vsi bi našli tukaj pristašev. A danes ni več takih silnih prerokov in zapovedovalcev, četudi je še okrog po hribih ljudstvo, ki bi jih umelo in poslušalo.

Ni še dolgo, kar se je nekdo obesil v teh hribih. In še tisto pomlad so se obesili še trije drugi iz njegove vasi. Nikdar prej se ni čulo v teh krajih, da bi bil kdo sam od sebe napravil svojemu življenju tak konec. Zdaj pa je prišlo nekaj kakor bolezen in štirje so se obesili eno pomlad.

Nekdo je videl sorodnika, ki je že mesece ležal v grobu, hoditi ponoči okrog njegove hiše in čez štirinajst dni ga ni človeka v vasi, ki bi ne srečal tega mrličja na vasi ali za vasjo, na polju ali kjer koli.

Od mladih nog so prenasičeni z duhovi in prikaznimi; z materinim mlekom pijejo vase pravljice o čarovnicah,

o zakletih živalih, o peklenških pošastih in mrtvaških spominih in ni ga štiridesetletnega moža, ki bi že ne imel strašnih prividov, o katerih govori samo s pritajenim glasom in z grozo v očeh.

Bila sem takrat še doma. Prišla sem iz mesta in nisem verovala v vraže. Sama sem šla ponoči na pokopališče in prinesla rož z grobov, da dokažem, da se ničesar ne bojim; o polnoči sem šla na Vernih duš dan okrog cerkve in nič me ni bilo strah. In smejala sem se, kadar so možje zvečer pri nas pripovedovali svoje strašne nočne doživljaje, polne duhov in pošasti.

Nekoč smo govorili o kužnih boleznih, o črnih kozah, o koleri in o kugi. Grozne reči so pripovedovali in nehoti so vsi, ki so govorili, nekako poosebljali te krvoločne bolezni. Čutila sem, kako so delovale vse njih besede name. Kadar so rekli »kuga«, se mi je srce za hip zaustavilo in mrzla groza me je obšla, kakor da bi začutila nekaj strašnega poleg sebe, neko pošastno, veliko in grozno žensko bitje. Bilo me je sram te groze, in da sama sebi dokažem, kako smešno je to čustvo, sem odšla na vrt. Bila je hladna in temna noč, tiha, brezglasna. Stopala sem po travi, ki je bila mrzla in rosna, in se s prsti dotikala drevja, ki je raslo naokrog. Še vedno mi je srce nemirno bilo. Da se otresem tega neprijetnega čustva, sem se glasno zasmejala. Čudno je zazvenel moj prisiljeni smeh v temno noč in v tistem hipu sem odrevene-

la od nepopisne groze. Nekaj strašnega mi je zavreščalo v ušesih, nekaj mrzlega in mrtvaškega se je doteknilo mojih lic. Zakričala sem in zbežala proti hiši. Veje so mi razpraskale čelo, na ograji sem si odrla roko, krilo sem si raztrgala, ali videla nisem ničesar. Planila sem v hišo, smrtno bleda in tresoča. Dali so mi vode, in ko sem prišla k sebi, me je bilo sram. Rekla sem, da sem mislila, da je neki človek na vrtu, zato da sem se tako zbala.

Danes vem, da je bilo takrat prvikrat, ko so me dobili oni črni, samotni hribje v oblast; ona divja, zapuščena okolica, ki ima tako moč nad ljudmi, me je omamila.

Ne, ljudje, ki so rojeni, ki so odrasli v teh hribih, v teh groze in strahu polnih pripovedih, v živem predstavljanju raznih strahot, ne morejo biti drugačni kot so. Čudne moči spe v njih, lastnosti, ki jih ni pri ljudeh v prijaznih, svetlih in cvetočih ravninah. Vsak kraj ima svoje ljudi in ta kraj ne more imeti drugačnih, kot so ti ljudje s srednjeveškimi goni v dušah; žive svoje samotno življenje, življenje, ki krije v sebi neznane moči kakor tihi tolmun v vaškem potoku.

In še enkrat se je doteknila mojega bitja ta neznana, nevarna in zla moč, ki je razprostrta preko teh pustih, odljudnih hribov in vlada zastrta ali vedno živa v ljudeh teh krajev.

V vasi je živel mlad človek, ki ni bil zdrave pameti. Zamišljeno je hodil okrog, z nikomer ni govoril, za no-

beno stvar se ni brigal. Včasih ga je kdo vzel, da je nažagal in nasekal drv, drugega ni znal. Tisto popoldne je delal pri kmetu sredi vasi. Tudi gospodar sam je sekal drva. Ker mu je bilo dolčas, mu je prišla neumna misel in začel je fanta dražiti. Potisnil mu je klobuk z glave, ga dregnil v stran, potegnil za rokav, in če je fant, Miha mu je bilo ime, pogledal kvišku, je napravil nedolžen obraz, kakor da bi se ne bilo nič zgodilo. Smejal se je natihoma začudenemu in jeznemu fantovemu obrazu in ni se mogel premagati, da bi šale ne nadaljeval. Mihi so se že nekajkrat zabliskale oči, nekajkrat je zaškripal z zobmi. Ko pa ga je kmet spet sunil s pestjo v rebra, je čudno in rezko zakričal, pograbil poleno in ga zalučal kmetu v glavo, da se je hipoma zgrudil na zemljo. Potem je pobral drugo poleno in ga hotel vreči na ležečega, ali priskočili so ljudje, ki so šli mimo in zagnali krik.

Kmalu je bila vsa vas pokonci. Nori Miha je še bolj pobesnel in komaj so ga ukrotili in zvezali. Kmetje so bili razjarjeni in so fanta topli, suvali, ga vlekli za lase in ušesa, da je bil vedno bolj rdeč v lice in vedno bolj besen. Gospodarja so kmalu pripravili k zavesti, ali moral je leči v posteljo, ker se mu je še zmeraj meglilo pred očmi.

Norega Miho so trdno zvezali in ga vrgli pred hišo na tla. Škripal je z zobmi, okrog ustnic je imel bele pene in oči so mu sijale kakor žerjavica. Vedno gosteje so se ri-

nili ljudje okrog njega, klofutali ga in nikogar ni bilo, ki bi ga vsaj z nogo ne sunil.

»Hudoba! Ali vidite, kako peklenške oči ima! Obseden je!«

In še bolj so ga tolkli. Ženske so prinesle vodo in ga polivale z njo. Škropile so mu obraz, on pa je vselej čudno zarjul. Kmetje so se smejali; na vseh obrazih se je videlo, s kako slastjo ga tolčejo in gnjavijo, s kako slastjo bi ga mučili, da bi tekla kri, do smrti.

Stala sem zraven in se tresla po vsem telesu. Ali ni me bilo groza in nič se mi ni smilil fant, ki je imel že ves zatekel obraz in mokro, zamazano obleko. Nekaj rdečega mi je zamigljalo pred očmi in polastila se me je prešerna želja, da bi pristopila tudi jaz in ga udarila s pestjo v obraz. Ustnice so se mi raztezale v smeh in zla in razkošna misel mi je bušila v glavo. Zakričali pa so jo drugi, isto misel, glasno so jo zakričali: »Ubijmo ga!«

Začutila sem, da bi mi bilo mogoče z drugimi hladnokrvno in z užitkom ubiti tega norega človeka, ki mi nič ni storil. Groza me je bilo nad samo seboj, vendar se me je ta blazna misel vso polastila in neko čudno razkošje me je prevzemalo, ko sem gledala, kako drugi vedno besneje pretepavajo zvezanega rjovečega fanta. Bil je grd prizor, meni pa je bilo, kakor da se je vsa podivjanost teh ljudi okrog mene zgrnila name. Šele čez nekaj

minut sem se zavedela in se razjokala od groze in strahu.

»Pustite ga!« sem zavpila, da so mi nekateri z začudenjem pogledali v izpremenjeno lice.

Kakor da se je prelomilo neko temno prekletstvo, kakor da je hudobna in peklena zloba, ki nas je za nekaj časa vse obvladala, hipoma popustila. Nikomur nisem pogledala v oči, bilo mi je mučno in zdelo se mi je, kakor da se vsi sramujemo drug pred drugim.

Nikoli ne pozabim tega prizora; še danes mi je tesno in neprijetno, kadar koli se zmislim nanj.

Čudne moči so v človeških dušah, čudne in strasne. Velike so in divje in ne poznajo mej ne mere, kadar privro na dan.

A tam v onih daljnih hribih, kjer prehaja iz stoletja v stoletje vse nekaljeno, neoslabljeno, kjer ne vlada razum, ampak le prirojeni nagon, tam so te moči še jačje, še strašnejše, uničuječe. Če ugonobijo samo človeka, ki so iz njega vzplamtele, če se ne vržejo pohlepno tudi na druge, je še sreča. Kakor lačni plameni segajo krog vsakogar in gorje, kogar omamijo in zvabijo!

Proti jutru

Bilo je že proti jutru in še so se izprehajali po ulicah. Njihovi glasovi so odmevali od visokih zidov in oči so jim velike in plamteče sijale z obrazov. Po dolgem časti so se zvečer sešli v kavarni in se niso mogli ločiti. Nekdo izmed njih je vrgel besedo prednje in oprijeli so se je ognjevito in navdušeno. In neskončni pomenek se je vlekel in zaletaval zdaj na levo, zdaj na desno kakor peneče morje na obali. In v prvem oddihu je nastopil drugi z novim vprašanjem in njihovi glasovi so oživel in znova so se razburkale njihove duše.

Zdaj so bili že mirni in tihi. Sivi mrak, ki je prihajal od vzhoda, je legal kakor žgoč podsmeh na njihov zanos. Težko so padale besede in se obešale na rame kakor ogromno, neznano breme. Prihajal je dan in čutili so bližino svojega vsakdanjega, suhega in dolgočasnega življenja.

»Vsi se pogrezamo,« je začel eden, »kakor da stojimo na močvirnih tleh. V začetku še skačeš sem in tja, ali kmalu se oklene prekleto blato tvojih nog in ti počasi, počasi lezeš dol. In niti ne opaziš tega. Roke so še svobodne pa mahaš z njimi in jih vihtiš kričeč: ,Naprej, na-

prej!' Ali, bratec, kar mahaj, kmalu postaneš pohleven in miren, dokler ti zadnja pest blata ne začepi ust, ne zamaši oči in ušes. Potem je dobro — pokoren si!«

»Da, propadamo, v resnici propadamo,« so začeli drugi. »Glej tega! Vzoren podrepnik nazadnjaške klike je postal. Glej drugega! Oprijel se je svoje službice, da ga sam vrag ne odtrga od nje; tretjemu je zlati ovratnik zadrnil grlo; četrti se je oženil s praznim sodom, a polno mošnjo, peti — kdo bi jih štel! Vsi so upognili hrbet, in glejte, dobro se jim godi! In mi, mi sami! Pojdite mi! Ali nas ni, nas vsakega za to ali za ono sram pred svojo dušo? Stopali smo naprej, a glej, vraga, nekaj se ti zaplete med noge in kakor si dolg in širok, ležiš na trebuhu. In kaj te je vrglo? Kos kruha! prazen želodec! raztrgana suknja! Kako krasno si zvil hrbet! Kako lepo se klanjaš, kako pohlevne so tvoje besede! Ej, in pred teboj, kdo je ta gospod?! Pred štirinajstimi dnevi si mu javno rekel, da je lopov, pred štirinajstimi dnevi je trosil o tebi stvari v svet, ki bi se zaradi njih moral vsak pošten človek izbljuvati nad teboj, če bi bile resnica. Ti veš, da si čist, veš, da ta gospod ni vreden, da bi čevlje obrisal ob njegovo mast, a glej! Stojiš pred njim in tvoj hrbet je uklonjen, tvoja usta govore skesano: ‚Vem, da ste čast našega naroda, mislite o meni, kar hočete, ali jaz vas spoštujem!‘ To mu govoriš, dragec, a veš, da se je ta gospod pred pol ure valjal na gnoju, da nima značaja ni za las. Kos kru-

ha ima v roki, to, to je tisto! Kos kruha! Človek je lačen, rad spi nekje pod streho, ne nosi rad čevljev brez podplatov, ne umazane srajce, raztrgane suknje. Zato zviješ hrbet, prodaš kos značaja, malo pameti, nekoliko prepričanja. Svojo dušo našemiš in jim jo pokažeš, vzameš srce v roke in delaš poskuse: ‚Prosim, gospoda, le bliže! Izvrstna zabava in ceno, v resnici ceno! Moj želodec je prazen in palci mi silijo skozi čevlje. Vrzite mi nekaj krajcarjev, prosim ponižno!‘ — — Tako je! Enkrat, dvakrat, trikrat . . . Nekajkrat vstaneš, vzravnaš hrbet, greš po svoji poti dalje, a tvoj hrbet je vedno bolj ukrivljen in nazadnje se iztegneš po tleh in misliš: ‚Vraga, cilji! Človek mora biti sit!‘ . . .«

Jutro je prihajalo, sivo in umazano. Mokre, grde megle so se vleklye po asfaltu in obrazi prijateljev so bili v jutranjem mraku žolti in trudni. O toliko visokih rečeh so govorili to noč, a glej, prišlo je jutro in grda resnica se jim je zarežala v lice. Poslovali so se tiho in se razšli, da se umijejo in pripravijo na komedijo dneva, da se bodo znova pogajali na desno in levo zaradi kruha; zakaj cilji in ideali niso za dan. Človek mora biti sit, sit!

Vsi so vedeli: »Na močvirju stojimo, blato se oklepa naših nog, pogrezamo se. Kako dolgo bodo še svobodne naše roke, kako dolgo bodo še čista naša usta, kako dolgo bodo še gledale naše oči tja v daljavo k idealom naše mladosti, ki beži od nas?! Kako dolgo?«



Kajn

Tam doli v Slavoniji se razgrinjajo šume, brezkrayne kakor zeleno morje se razgrinjajo v nedogled. V teh zelenih šumah si sam, zapuščen, oddaljen od človeških prebivališč, kakor je sam in zapuščen mornar v čolnu na širokem morju, ki je požrlo ladjo in tovariše. Samo veter poje brez prestanka v vrhovih, samo sonce vzhaja in zahaja, samo visoke zvezde ti gledajo v hrepeneče oči.

Aj, in krog in krog samota, molčeča, veličastna in strašna samota, ki se je boji mehkužno človeško srce in beži in se skriva pred njo.

Take šume so se širile okrog sivega gradu in okrog vasi, ki je skromna in majhna ležala pod gradom. Kakor otok je stal grad sredi zelenega morja in ure in ure, dan hoda ni bilo nič kakor šuma, šuma.

V tisti vasi pod gradom je bila doma njegova mati. Mara ji je bilo ime. Ni imela pod soncem človeka, ki bi bil njen in bi bila ona njegova. Komaj je shodila, sta ji umrla oče in mati in tisto, kar je za njima ostalo, so ji pokradli sosedge, ki so se zato imenovali njeni dobrotniki. Ko je bila stara sedemnajst let, je imela samo še golo ubožno in polpodrto kočo. Segnita in zapuščena je bila

ta kočja in nevarno je bilo živeti pod njenim krovom, ki ni branil ne pred dežjem ne pred mrazom.

Jesti ni bilo kaj, a da gre služiti? . . . Kam? V takih vaseh ni seljakov, ki bi potrebovali deklo in potem: Slavonka se ne rodi, da bi služila! Mara je hodila v šumo; nabirala je jagode in gobe, korenine in gozdna zelišča. Šlo ji je dobro v tek in cvetela je kakor gozdna roža. Zadehtela je vaškim fantom in grajskim logarjem in marsikdo je mislil, kako bi jo utrgal. Ali gozdne rože imajo bodeče trnje, in če je bila Mara nežna, vabljava in sladka kakor mlada srna, je bila tudi nagla in razkačena kakor divji ris, če jo je hotel kdo žaliti. Nekoč jo je zalezoval mlad logar, ko je šla iz vasi; v šumi je priskočil in jo objel; a se je raztogotila kakor divja mačka, vse lice mu je razpraskala in kakor veter izginila v gošči.

Tiste pomladi pa je prišel k stari baronici v grad neki grof. Tridesetleten je bil morda, širokopleč, visok, pogumen in drzen kakor vrag. Daleč od severa je prišel, iz Poljske. Bil je sin baroničine nečakinje, kot je govorila grajska služinčad. Prišel je, kakor da je prišel v pregnanstvo; teman je bil, ni znal jezika, a njegove kletve, tuje kletve, so donele strašno in so plašile celo stare, črnogledne sluga, ki niso bili nikdar pobožni. Hodil je v šumo z velikim psom; od zore do mraka je hodil, begal je okrog kakor lev, ki so ga zaprli v železno klet. Ljudje so šepetali o tujem grofu, izmišljali so si strašne pregrehe



in mu jih prisojali. Po kaj bi pač prihajal sem v slavonske šume, po kaj bi pač prihajal na otok, na sivi grad v zelenih šumah, ki se kakor nedogledno morje raztezajo kdo ve kam! — Skriva se, kdo ve, kaj je zagrešil v daljnem svetu, kdo ve, kaj strašnega! Morda je koga ubil, morda se je puntal proti kralju, proti tujemu kralju, ki gospoduje na daljnem severu v krvavi in ponosni Poljski. Bog sam vedi, kje je to! Slavonski človek ne iztuhta tega, ne iztuhta nikdar! Čez deset zemljá, čez sto gorâ, čez sto šum, takih, kakor morje neizmernih . . . kje, kdo to ve, daleč, daleč, kakor do visokega neba.

In grof s tujimi očmi, s tujimi, ponosnimi, kakor strele bistrimi očmi, je hodil v šume, zamišljen, teman. Kdo ve, kod so tavale njegove misli, kod so blodile, kaj so delale, koga obiskovale . . . Rekel ni nikomur nič in komu bi tudi rekel! Samo pes je prišel z njim od tam, iz neizmerne daljnih krajev.

Takrat se je dogodilo, da se je Mara izgubila v šumi. Večerilo se je, noč je prišla, a še vedno je blodila po gošči in strah jo je bilo. Zašla je v šumi, kakor da se je potopila v morju; kdo ve, kje je breg, kdo ve, kje je vas, kje daleč, v katero stran . . . Skozi goste veje so se zableščale nad njo zvezde in Mara je utrujena obstala in legla v mehkih mah. »Počakam zore, potem splezam na najvišje drevo, visoko v vrh, in morda ugledam znan hrib, znan breg! In

tudi če ne, saj posije sonce in mi pokaže, v katero stran naj grem!«

Noč se je glasila v šumi, sove so skovikale, s tihimi koraki je stopala zverjad na plen. Tisoč ust ima noč v šumi, a človeško srce, ki ni vajeno teme, se boji; najpogumnejše srce trepetaja, ko govori noč v šumi in se oči zastonj upirajo v črno temo.

Tedaj pa je daleč za drevesi zažvižgal človeški glas in Mara je zakričala: »Oj, oj, na pomoč!«

Zažvižgnilo ji je nazaj, pa se je še enkrat oglasila. A ko je začula stopinje v gošči, se je hipoma preplašila. O Bog, temna šuma naokrog, noč, skovikanje, rahle stopinje zverjadi, ki zasleduje plen — in tam gre človek! Človek gre, ali mogel bi biti gorji od teme, od noči, od samotne šume, gorji od prežeče zverjadi! Zatrepetalo ji je srce in skrila se je v goščo.

Toda zalajal je pes poleg nje, nikamor se ni dalo skriti, zato je spet vstala. Iz teme je stopil visok mož. Na prsih je imel pripeto svetilko, ki je razsvetljevala zelen krog. Stopil je k njej in ji posvetil v obraz.

»Dekle!« se je začudil. »Ne boj se!« je rekel in jo prijel za roko.

Tuj je bil njegov glas, nerodno so se glasile besede, nekako slajše, mehkejše kot so jih izgovarjali domačini.

Mara je stopala molče za njim. Nista hodila dolgo in prišla sta v majhno globel, kjer je bujno rasla visoka gozdna trava. Sto tisoč zvezd se je zasvetilo nad njima.

Tuji mož se je ustavil in ji nekaj razlagal. Bile so znane besede in spet niso bile znane. Ali Mara je razumela, da ne moreta domov, da morata ostati tu. Mož je odložil puško in lovsko torbo ter začel puliti travo pred seboj. Tudi Mara je storila isto; pokimal ji je in se ji nasmehnil. Nanosila sta dračja, naredila grmado in on jo je podžgal. Vzel je iz torbe mesa in kruha in dal od vsega dekletu, tudi vina ji je dal. Tako sta molče večerjela, pred njima je prasketal ogenj in drevesa naokoli so se pošastno raztezala in rasla v visoko nebo.

Mož je legel vznak in zaprl oči. Šele zdaj se mu je Mara upala pogledati v obraz. Lep je bil in moški, nikdar ni mislila, da bi mogel imeti na svetu kdo tak obraz. S strahom je gledala v to blede lice tujega moža in spet ji je zazvenel v ušesih zvok njegovega glasu, njegovega tako čudno mehkega glasu. Zganilo se ji je nekaj v srcu in vzdihnila je.

Odprl je oči in se nasmehnil. Dvignil se je, se primaknil k Mari in jo vprašal: »Kdo si?«

»Mara,« je odgovorila in se je zagledala v te tuje mehke in ponosne oči, ki so se upirale vanjo.

»Lepa Mara!« je dejal mehko, nežno in se spet nasmehnil. In njegov obraz je postal še lepši.

»Jaz sem grof Kazimir.«

»Ti si gospod grof . . . ?« se je začudila in plaho povzdignila svoje velike, krasne oči.

Še bliže se je primaknil in pošepetal: »Le Kazimir, lepa Mara!«

Ni se upala ganiti, tako sladko, tako mehko je zvenel njegov glas. Prijel jo je za roko, ali obraz je obrnil proč in dolgo gledal v ogenj. Držal jo je za roko, njej pa se je zdelo, kakor da se je odmaknil, da je odšel; čutila je, da je že pozabil nanjo, da misli kdo ve kam, kdo ve kaj . . .

In njegov obraz se je izpremenil, žalosten je postal, teman.

Maro je zbolelo srce, zasmilil se ji je globoko, bridko.

»Gospod . . .« je zašepetala, »Kazimir . . . Ali si zelo žalosten? Ali si zelo nesrečen?«

Obrnil se je k njej in se udaril na prsi: »Oh, Mara, zelo sem žalosten, zelo sem nesrečen!«

Ovil je desnico okrog njenega pasu in položil glavo v njeno naročje. Razjokal se je. V resnici, razjokal se je, Maro pa je zbolelo srce, neusmiljeno jo je zbolelo in zajokala je z njim! Kakor mati je držala njegovo lepo možko glavo na svojih prsih in kakor mati ga je tolažila s trepetajočimi ustnicami. Tako jo je bolelo srce, da bi kričala od bolečine, in taka sreča jo je prevzela, da je mislila, da umira od sladkosti.

In takrat, sredi noči, v neizmerni šumi, ko je pred nji-
ma ugašala grmada in je rasla in se gostila tema, takrat
je Kazimir pripovedoval v tujem, mehkem jeziku lepi
Mari svojo povest. Govoril je nežno, kakor šepeta jutran-
nji veter v rosnih rožah, in se spet raztogotil, da so se
zabliskale ponosne oči kakor dve streli v nevihti: vzrav-
nal se je, stisnil pesti, preklinjal kdo ve kaj, kdo ve koga
in se spet naslonil v Marino naročje, obupan, žalosten
do smrti, željan utehe.

Ničesar ni razumela Mara, a vendar je razumela vse.

Razumela je, da se mu toži, da se mu strašno toži da-
leč proč od tod, po njegovi zemlji. Da je lačen in žejen
svoje domovine na severu, da je je lačen in žejen, a da ne
sme nazaj, ne sme domov. Ni razumela, zakaj ne sme
domov, ni razumela, kaj so mu naredili, ni razumela,
zakaj mu prete, s čim mu prete.

Oh, toži se mu, lačen in žejen je svoje domovine, a
nazaj ne sme, nikoli, nikdar več!

To je razumela in zasmilil se ji je stotisočkrat. V nje-
no srce se je prelila žalost iz njegovega srca in bila je
potrta z njim in nesrečna tisto noč. In za, vse življenje se
je napila bridkosti njegove duše in trpkosti njegovega
srca. Ne bo se več smejala, dokler bo on žalosten; nik-
dar več se ne bo smejala, če se ne bodo nasmehnile nje-
gove ustnice.

»Hočeš, da te ljubim, gospod? Vse življenje te bom ljubila, do smrti! Moje oči, gospod, moje oči, ki so bile tako lepe, tako vesele, se bodo jokale s teboj! In moje srce bo žalostno, do smrti bo žalostno. Ker si ti žalosten!« Poljubil jo je in tudi ona ga je poljubila, na ustnice ga je poljubila in na oči in na lase in po vsem obrazu. In prosila ga je s svojimi poljubi, ponižno ga je prosila: Vzemi mojo ljubezen, mojo vročo in ponižno, mojo belo in edino ljubezen vzemi, da se razvesele tvoje oči za kratek hip nad mojo mlado lepoto, da ti srce vsaj za kratek hip pozabi, da si žalosten in nesrečen in izgnan iz domovine! Če bi imela sto ljubezni in sto lepot in sto mladosti, dala bi ti jih vse, da bi se razveselile tvoje oči en sam kratek hip! Ljubim te, ponižno, vdano! Glej, kakor mlada kraljica bi te ljubila s ponosno, kraljevsko ljubeznijo, ali ti si žalosten, zato te moram ljubiti kakor sužnja, da boš potolažen en sam kratek hip!«

Tako sta se seznanila grof Kazimir in deklica Mara.

In kadar koli so jo odslej ugledale njegove tuje, ponosne oči, so se razveselile, in kadar koli jo je objel, je njegovo srce pozabilo na žalost in bridkost.

Sredi šum je dal postaviti grof Kazimir leseno kočo. Posekali so drevesa vrhu hriba, postavili trdno, udobno in lepo leseno hišico, prekopali zemljo naokrog in zasa-



dili iz grajskih vrtov rože in trte in mlada, žlahtna drevesca, da bi bilo domovanje lepo in milo.

V to hišo je grof odpeljal Maro in ji dal svile in baržuna in dragocenih preprog, da bi okrasila svoje stanovanje, pa tudi zlatnikov in biserov, da bi se nagizdala njemu v ljubezen in veselje. In pripeljal je starko, da bi streгла in dvorila njegovi dragi . . .

Kakor morje je valovila zelena šuma pred okni, v vrtu so se razcvetele rože, a v koči je sedela Mara, pela, plešala in igrala na tamburico, da bi razveselila njega, ki ji je bil več kakor sonce, več kakor duša . . .

Prišla je jesen pa zima in cele dni je sedel grof Kazimir pri Mari, jo objemal, poljubljal ter ji mehko in nežno govoril prelepe besede. Ali Mara je videla: vedno bolj hrepeneče gledajo njegove oči v daljo, vedno bolj ga mučijo težke misli, vedno bolj ga more brezupne želje. Toži se mu proč, kdo ve kam se mu toži, čez deset zemelj, čez sto gora . . . v neizmerno daljo . . . In bala se je, da ji ga ne vzame ta dalja, ta strašna, neusmiljena dalja, ta njegov dom na severu, ki ga ljubi tako zelo in je izgnan iz njega za vselej! In še lepše mu je pela, še lepše je drhtela tamburica pod njenimi mehкими prsti.

Ali spomladi, ko je zavriskal jug čez šume, ko jih je objel in jim zamajai vrhove, takrat je Mara zastonj čakala, kdaj pride grof Kazimir. Čakala je teden, dva tedna, mesec . . . Potem je slekla svilene halje, odplela bele

bisere iz črnih kit, sezula baržunaste čeveljčke z belih nog in oblekla spet svoja raztrgana stara krila, težke, nerodne opanke ter odšla domov v vas. Hodila je od zore do črnega mraka. In spet se je ugnezdila v svoji stari, gnili in podrti koči. Ni bilo več oken, ni bilo več vrat in skozi streho se je videlo modro nebo. Ali kaj je marala Mara, če jo je pral dež, če jo jo zeblo v nočeh! Njega ni bilo več, zapustil jo je, pozabil morda . . . Oh, ni mu zamerila; zakaj bi mu zamerila, ko ga je ljubila, ko je bilo prav, da je šel, če je srečnejši brez nje! Sto tisoč sreč mu je želela na pot! Oh, dragi, mili, sto tisoč sreč! In če jo je bolelo srce, ni mogla za to: naj jo boli, zaradi njega jo boli, tudi nesreča, tudi bridkost je sladka, če je zaradi njega!

Nekoč je vprašala logarja, plaho in ponižno ga je vprašala: »Kje je grof Kazimir, ali ne veste?«

Zasmejal se je surovo: »Kaj bi ne vedel?! Domov je odšel; presedale so mu pač že naše šume in naša dekleta! Kaj si mislila, da te vzame s seboj, haha!«

Tiho se je odpravila in se skrila v svojo kočo, da bi je ne videli ljudje in da bi se ne smejali njenim solzam, bridkim, vročim, iz srca lijočim solzam; čemu bi jih zasmehovali!

Odšel je torej grof Kazimir, odšel domov, v daljno domovino, ki jo je tako ljubil. Naj se je nasiti, najt se je napije; naj mu bo vsaka Marina solza blagoslov, svet



blagoslov na njegovem potu, vsak Marin vzdihljaj sladek nasmeh sreče!

Nič več ni štela dni: vstalo je sonce in zašlo za gore, a Mara joka: prižgale so se zvezde na nebu in so ugasnile, a Mara joka. Ni je utehe njenemu srcu, ni ga leka njeni duši!

Nekoč so jo poklicali v grad. Peljali so jo k stari baronici. Sedela je pri oknu in ko je Mara vstopila, se ni ozrla in je ni pogledala.

»Sporočiti ti moram, da je ona koč v šumi tvoja za vselej. Koča in pet oralov naokrog. V šumi lahko streljaš divjad in sekaš drva za svojo potrebo. In če ostane kdo za teboj, tudi zanj velja ista pravica. Idi k oskrbniku, on ti da listine! Tudi ti izplača dva tisoč goldinarjev. Ni to od mene: ravnaj po želji grofa Kazimira.«

Baronica je vstala in trdo rekla:

»Grof Kazimir je bil oženjen!«

Mara je sklonila glavo. Nikdar ni imela pravice do njega — naj je bil oženjen!

»Moram ti reči, da te je ljubil. Ne rečem tega rada, zaničujem te: ali v pismu me prosi, naj ti povem, da te je ljubil! To je njegovo zadnje pismo, zato moram ubogati.«

Stara baronica je povzdignila glas:

»Grof Kazimir se je puntal proti kralju, ki si je privojskoval njegovo domovino. Ali ukrotili so upornike in jih

postreljali. Grof Kazimir je pobegnil k meni. Lahko bi bil ostal za vedno tukaj, toda vrnil se je na skrivaj v domovino. Ujeli so ga in ustrelili tudi njega!«

Mara se je zgrudila.

Stara baronica je pozvonila in naročila slugam: »Odnosite jo!«

Odnegli so jo iz dvorane in jo skušali obuditi.

Izpregledala je in zajokala je na ves glas:

»Lačen in žejen je bil svoje daljne domovine, a oni so ga ubili!«

V neizrečni bridkosti je zajokala.

In v tistem trenutku je začutila resničnost svojih težkih slutenj, da bo mati . . .

Pozimi je rodila Mara dečka. Kakor mladi volkovi tako je bil rojen v samotni koči sredi zimskobelih gozdov. Kakor gozdna žival tako sama je bila Mara ob tisti uri, tako daleč od bitij svojega rodu. Kdo bi se pač upal pozimi v bele, samotne gozdove, v njihovo nedotaknjeno, blestečo in pretečo krasoto!

Šele spomladi, ko je že dolgo pihal gorki jug preko dežele in v hipu počrnil vse šume, ko je vlažen dež zrahljal zemljo, da je v zraku zadišalo, ko so se zganile neizmerne šume v mogočnem, skrivnostnem klitju — šele takrat je vzela Mara svoje dete in ga odnesla v vas. In ko je župnik zagledal malega močnega pogana, ga je krstil

z imenom Kajn. Morda mu je dal to ime tjavdan, ali pa tudi iz zlobe, da bi bil otrok zaznamovan vse žive dni.

In spet je nesla Mara otroka skozi klijočce, vlažne, brezkrayne gozdove nazaj v svojo samotno kočo, ki jo je bil postavil njen mrtvi ljubi. Sonce je sijalo ves dolgi aprilski dan, črna in mastna gozdna zemlja se je kadila in bujno je dišalo. Rjavi popki so se odpirali in kakor je šla, tako je šlo prvo lahno, nežno zelenje od drevesa do drevesa in gozdovi so šušтели v blagoslovljenem tisočerm porajanju. In njene mlade prsi so vzkipele in ponudila jih je detetu, da bi raslo in uspevalo v moči in lepoti. Veselo ga je nesla nazaj v šume, da bi ne videlo ljudi in njih neznatnosti.

In otrok je rasel v gozdovih. Jeseni so mu šumeli, spomladi so mu zeleneli, poleti so zanj dišali v bogati, zdravi vonjavi, v beli zimi pa mu pripovedovali čudovite bajke. Od matere se je učil zasledovati divjad, od nje se je učil brenkati na strunah starodavne tamburice in peti starodavne žalostnonežne pesmi. In mati ga je ljubila z veliko in silno ljubeznijo. Včasih ji je bilo. kakor da ji vse te nepregledne prašume naokrog pomagajo ljubiti sina tako lepo in tako krepko.

Kajn je rasel, kakor so rastle mladi bori v strmih bregovih. Postal je pogumen, drzen, kakor mlad rjav poganski bog. Ljubil je visoko, prostrano nebo in neštetilne valovite bregove naokrog, ki so se preko njih širi-

le šume kakor kipeče zeleno morje. Ljubil je mater in si ni želel ljudi. Poleti je prišel tu in tam kak logar k njima in jima svetoval, naj se preselita v vas, ali Kajn je zaničeval to vas, ki je ni videl še nikoli. Ljudje po vaseh — se mu je zdelo — žive pusto in nevredno suženjsko življenje, brez veselja so in brez svobode. Tam ne tulijo volkovi pozimi pred kočjo in vihar se ogiblje umazanih, strahopetno stisnjenih hiš — je pripovedovala mati. Kajn pa je ljubil tuljenje lačnih volkov pozimi, ljubil je vihar, kadar se je silen, divji in togoten gnal preko gozdov, da so pokali mogočni stari hrasti in so se gibke smreke klanjale do tal.

Tako je doživel Kajn sedemnajst let. Takrat pa mu je umrla mati. Dala mu je še svoje zlatnike, dala mu je biserje z vratu, da bi okrasil z njimi ženo, kadar si jo izbere, in svetovala mu je, naj gre med ljudi, v kraje proti noči ali proti jutru, kakor mu je bolj všeč. Šele pozneje, čez leta se lahko vrne spet sem v gozdove, kjer vladata mir in samota. Potem je umrla. Prišli so logarji in pomagali Kajnu izkopati na vrtu grob, zakaj predaleč je bilo nositi jo v vas, da bi spala v blagoslovljeni zemlji. Sin sam je mislil, da mati pač rajši počiva v molčečih šumah, v samoti, ki jo je znala tako ceniti.

Mnogo dobrih svetov so mu dali logarji, ali Kajn je še vedno slišal, kako je rekla mati: »Pojdi proti noči ali proti jutru!« — in besede so ga vabile v tujino.



Ko je nekoč potrkal neki logar na vrata, mu ni odprl nihče; niti pes ni zalajal na dvorišču in mala krotka srnica je gotovo odbežala v gozdove, ker ni bilo nikogar več, ki bi jo gladil.

Dvajset let in dalj so šumele šume okrog samotne kočice, a nihče ni sedel pri oknu, da bi poslušal njihovo večno pesem. Na vrtu so rastle mlade smreke poleg bezga med pisanimi rožami, ki so leto za letom iz lastnega semena bujno poganjale in bogato cvetele, kakor da čakajo nanj, da jih utrga, če pride poleti sem po zelenem gozdu. In v vasi na bregu gozda je živel le še kakor pol pozabljena bajka spomin na poljskega vstaša in na njegovega sina Kajna, ki je brez miru kakor preklet odšel v svet, proti noči ali proti jutru — nihče ni vedel, kam.

Časi so se izpremenili. Stara baronica je umrla in v šume so silili tu in tam tuji podjetniki, ki so z izkušenimi očmi ocenjevali gozdove. In začelo se je polagoma gibati v tem velikem morju zelenih gozdov. Na kraju, v vaseh je že tu in tam pela parna žaga in široki posekani pasovi so se v raznih linijah vzpenjali v bregove in spuščali noter v stare prašume.

Prišli so Francozi s polnimi žepi in za cenen denar so se učili domačini poslušnosti in hlapčevanja. Vedno več tujcev je prirojilo v vas. Učili so lepa, divja dekleta ljubiti za pisan trak, za zlatnik, ki se lepo svetlika v črnih laseh,

za dišave, ki prijetno in sladko mamijo. Ni bilo več zvestobe v slavonskih šumah in tako lahkega srca so postala dekleta, kakor so bila lahna njihova krila, ki se je veter poigraval z njimi. Danes so sanjale o svetlih delavčevih očeh, naslednji dan so pripovedovale o ozkih, gosposkih rokah knjigovodje, ki jim je v lakastih čveljčkih mežikal po razkopanih vaških grapah. Tujci se niso mogli dovolj načuditi lepoti teh vitkih, gibčnih deklet, plemenitim, vlažnim očem tega močnega, svežega in zdravega rodu, ki je živel med prostranimi prašumami. Oh, ali šume niso bile več one stare, divjekrasne šume! Kakor da bi se videli na njih sledovi človeških rok, ki so posegle po njih.

Takrat se je vrnil Kajn v kočo svoje matere v gozdu. Popravljal je, kar je segnilo in kar je razpadlo v teh dolgih letih, in hodil je v vas kupovat, kar je potreboval zase in za svoj dom.

Štirideset let je bil že star, močan in visok kakor orjak in ponosnega vedenja. Nosil je obleko, kakor jo nosijo vstaši po makedonskih gorah, za pasom sta mu tičala pištola in ostro bodalo. In kakor je prišel, je vstalo sto bajk in žene in moške so tekmovali za njegovo prijaznost. Sila radovedni so bili, kod je hodil in kaj je delal vsa ta dolga leta. Ali Kajn je znal molčati in ni dobil vsakdo odgovora, ki ga je pozdravil. Sto pustolovstev so mu pripisovali in kadar koli se je v vas prikazala njego-



va visoka postava, vselej se je zbralo staro in mlado, da ga vidi in občuduje. In želje deklet so hodile za njim in vsaka bi ga bila ljubila, če bi jo bil maral.

Ali on se ni menil za to; četudi je prišel vsak mesec komaj enkrat ali dvakrat v vas, so bile njegove besede redke.

Med drugimi je živela tu tudi hči vaškega kramarja, ki je bil židovske krvi: vendar se je bil že njegov oče pokrstil, ko je prišel v vas. Bila je mlada, samoljubna in trmasta stvar, temnopolta, svetlih oči in las, ki so zagoreli v rdečih plamenih, kadar je nanje posijalo sonce. In ta si je izmislila in se z vso silo zaljubila v Kajna. Smehljala se je, kadar je prišel, izpraševala ga je in mu kazala na vse načine, da ga ima rada. Toda njeno laskanje je malo pomagalo. Kakor da je grda starka, tako in nič drugače je govoril z njo. Bila je jezna, divja. In tako malokdaj je prišel v vas, minili so tedni, da ga niti videla ni. Kakor da bi bil on edini mož na svetu, tako ji je bilo; vsi drugi, ki so se laskali okoli nje, so se ji zdeli vredni prezira. Kadar so prišli inženirji, polirji in uradniki, ki so bili skrbno počesani in oblečeni, in so hodili v rokavicah in v visokih belih ovratnikih, je govorila z nagizdanci kakor s sitnimi paglavci, ki se jim prezir lahko odkritosrčno pljune v obraz. Vsi ti lahkoživci so hodili za njo, saj se jim je zdela mikavna in zapeljiva s svojimi rdeče-

rvjavimi lasmi. Oh, kakor metulji, ki poletavajo najrajši okrog najlepših, najbolj duhtečih rož na vrtu!

Spet je Kajn prišel po dolgem času v vas in kupil pri kramarju smodnika in soli in slanine, žebljev in ponev, moke in motiko. Jedel je in pil vino, molče plačal, odgovarjal na vprašanja z »da« in z »ne« ter brez obotavljanja odšel. Vselej je hitro odhajal in kazal s tem svoj silni prezir do vse vasi, do vseh ljudi. Na polju takoj za vasjo je priteklo nekaj za njim.

Ni se ozrl in šele, ko je skočilo predenj na pot, se je ustavil.

Bila je Dana s svojimi ognjenimi lasmi in z velikimi svetlimi židovskimi očmi. Obstala je pred njim vsa rdeča in vroča in jezno zakričala nanj:

»Kaj si pa domišljaš?! Kaj pa je to takega, če si se bil s Turki?! Kaj bi bilo takega, da si jih petdeset, petdeset ubil! Nič! In zakaj potem molčiš, če govorim s teboj! Milostna sem jaz! Milostna! Torej govori! Slišiš, govori!«

Zasmejal se je na glas:

»Na, punčika, kaj te je pa prijelo? Lepo domov pojdi, otroček, kaj kričiš!«

»Nisem nobena punčika in noben otroček!« je vpila srdito in kakor bi trenil, je skočila kvišku in ga udarila s pestjo v obraz.

To ga je jako presenetilo, toda razburil se ni.

»Kaj pa hočeš prav za prav?« jo je vprašal in jo resno in pazno premeril z očmi.

»Govoriti hočem s teboj!« je rekla svojeglavno.

»Ne govorim ravno rad; ali če že hočeš, pa se pogovarjajva. Torej, kaj bi rada?« Sedel je na mejnik in si zvil cigareto.

Zacepetala je z nogami.

»Ne kadi! Mene glej, ko hočem govoriti s teboj? Kje si bil ves ta čas, ko te ni bilo v naših krajih?«

»Kaj te zanima? Premlada si mi za tak pogovor. Sploh pa: v Makedoniji sem bil, če veš, kje je to?«

»Si se bojeval s Turki?«

»Tudi.«

»Ali so tam lepa dekleta?«

»Lepa in nelepa.«

»Lepša kakor tu?«

»Res ne vem.«

»Si jih mnogokrat poljubljal?«

»Nisem štel.«

»Jaz nisem še nikogar poljubila, še prav nikogar!«

»Nu, prav.«

»Šele šestnajst let sem stara.«

»Ni dosti.«

»A ti moraš biti že jako star.«

»Sem, pa tudi nisem!«

»Ali bi rad poljubil kakšno dekle?«

»Mi je vseeno.«

»Ali bi mene poljubil?«

»Ne vem.«

Spet je zacepetala z nogami.

Solze so ji stopile v oči od jeze in zelo razjarjeno je zavpila: »Ali meni, meni se hoče tvojih ustnic!«

»Pa kaj naj storim?«

»Poljubi me naravnost, poljubi me! Če hočem, pa hočem!«

In v hipu se je srdito vrgla na njegove prsi in divje pritisnila svoje mlade, sveže ustnice na njegove trpke, ponosne.

»Ljubim te, da veš! Ljubim!« je rekla jezno in njene oči so se zasvetile temno in zlovoljno. »Jezim se, sovražim te, vendar te ljubim!« je zagotavljala, kakor da mu preti.

Vstal je in jo resno pogledal. Počasi jo je motril in ji dolgo in prodirno gledal v oči.

»Ali hočeš biti moja žena?« jo je vprašal potem.

Zardela je in povesila glavo in rekla skoraj ponižno:

»Da, če hočeš!«

»Dobro. Samo to ti rečem: Če te bom ljubil — moja ljubezen ni za en dan in ni za to, da se vrže proč. Če ljubim, ljubim in kdor me razžali, se čuvaj! Premisli! Potem ko boš moja, potem se varuj!« Njegov obraz je postal teman in preteč. »Ne bi ti svetoval, da me varaš!«

Zasmejala se je: »Glej, kako sem jezna, ker te moram ljubiti tako zelo! Ne bo težko, biti ti zvesta.«

Odpel si je srajco in na temnih junaških prsih se mu je belo zasvetil niz biserov.

»Moja mati jih je dobila od mojega očeta. Dam ti jih, da boš vedela, da si zdaj moja žena.«

Položil ji je bisere okrog vratu. Bili so beli, vroči od njegove krvi; Dana se je zdrznila, ko so se doteknili njene mehke kože.

»In zdaj pojdi z menoj,« je dejal, jo objel okrog vitkih ram in jo takšno, kot je pribežala za njim, vzal s seboj na svoj dom.

Pot se je vlekla, biseri okrog Daninega vratu so postali hladni in čudno težki; tesnili so jo. Vso dolgo pot je mislila na njegova usta, ki so trpka, ponosna, lepa in strašna, ki so gotovo malo poljubljala, ki so še lačna poljubov in ljubezni. Ali šele ko sta pozno v noči prišla v njegovo koč, ona vsa utrujena in slaba, jo je vzdignil k sebi in jo spet poljubil . . .

Tako je Dana zadomovala s Kajnom v črni prašumi. Toda prašuma ni bila nič več tako tiha in samotna. Preko zelenih bregov je priletel daljni odmev strela in v mirnih dneh, ko je bil zrak čist kakor kristal, da so se vsi hribi pomaknili bliže, je včasih čisto nalahno in čudno oslABLJENO zazvenel pisk parne pisčali iz kake vasi na bregovih velikega gozda, kjer so postavljali parne žage

ter polagali železnice. In hrup se je bližal zmerom bolj samoti, ki se je zmerom bolj umikala, plaha in prestrašena.

Dana ni bila vesela, ni bila srečna. Kakor jeklo je bila trda Kajnova ljubezen. Tako trdna in tako trda! Redkokdaj ga je veselilo, da bi se ji dobrikal. Vedno je molčal, hodil po šumi, Dana pa je bila cele dneve sama. Imela je dovolj časa za ogledovanje dolgih, s srebrom vloženi in okrašenih pušk, ki so visele po stenah, dovolj časa za igranje s čudnimi amuleti, ki so ležali v omarici: s tujim denarjem in svetinjami, prstani, majhnimi in ličnimi kakor od ženskih prstov.

Nekoč se je zvečer igrala s čudno brošo iz krvavordečih kamnov.

»Kdo ti je dal to?« ga je vprašala.

»Neka ciganka.«

»In ta prstan?«

»Neka Bolgarka.«

»In to ozko zapestnico?«

»Neka muslimanka; ime ji je bilo Sulejka.«

»In ta Marijin medaljon?«

»Neko nemško dekle. Hodili sta z materjo od mesta do mesta in igrali na harfo. Dekle je imelo lica kakor kri in mleko.«

Dana ni vprašala več, vso pisano šaro je položila nazaj v omarico.

In kakor bi se bila nečesa spomnila, se je doteknila s prsti belih biserov na vratu.

»Koliko jih je nosilo te bisere?«

»Moja mati in nobena druga.«

Dolgo je molčala.

»In zakaj si dal te bisere meni?«

»Ker si moja žena!«

»In one druge?«

»Druga ni bila nobena moja žena.«

Spet sta oba obmolknila.

Gozdovi so šumeli, grmeli kakor sto slapov. Divji vihar se je valil od visokega neba in se gnal čez gozd, hudoben in togoten kakor razburkane vode, kadar se prelijejo čez strugo.

Dana je položila svojo glavo na Kajново roko, ki je ležala na mizi. Ponižno je položila svoje lice na njegovo roko in ga vprašala:

»In zakaj me ne poljubiš, Kajn, ko nosim tvoje bisere okrog vratu in praviš, da me ljubiš?«

»Nisem vajen ljubkovanja in poljubovanja! Ali moje srce, Dana, te ljubi zelo,« je rekel.

In jo je poljubil. Toda njegovi poljubi so bili svečani kakor molčeče prisege in Dano je močno bolelo. Njegova ljubezen ni bila vesela in smejoča, kakor so si jo želela njena mlada leta.

Nekoč pa je Kajn odšel v vas in prinesel s seboj staro, slabotno ženico. Kakor otroka jo je nosil na svojih rokah skozi šume. Prinesel jo je Dani kot darilo.

»Tožilo se ji je po tebi in rada bo ostala tu in ti krajšala čas, ko ti ga jaz ne znam,« je rekel.

Ženica je bila Danina stara mati.

In Dana je mislila: »Zelo me ljubi, ko mi je to storil!«

Zima je bila dolga. Ali ko je izginil sneg, je v šumah oživelo. Kakor povodenj so se prignali ljudje od vseh strani v najbolj oddaljene doline, v najgloblje grape, na najstrmejse vrhe. Inženirji so prišli in merili daljave in višine, delavci so prišli in delali nova pota križem kražem, tuji podjetniki so potovali skozi gozde, jih cenili, nič drugače kakor cenil mesar z očmi tolstega ovna. Cela vojska drvarjev se je pripodila v to brezmejno morje in od gozda do gozda so se glasile jasne pesmi sekir in žag. Naročili so konje od kdo ve kod, težke, silne, visoke konje in po novih potih so hreščale dan na dan dolge vrste voz, polnih orjaških debel. Napeljali so potoke v struge, da so nosili hlode, naredili strme riže od hribov dol v doline, ki so po njih lomeč in hreščeč drčala debela v doline. Močne železne vrvi so napeli od hriba do hriba in visoko v zraku so čez črne, nepristopne zaseke drsele klade kakor blisk: priletele so s silo na nižji hrib, se sesule na kup in naslednji dan so jih rižali dalje v tretjo, četrto dolino, kjer so kurili z njimi na parnih žagah.



Po šumah se je vzdignilo žvižganje, pokanje, udarjanje, padanje, da je stokrat odmevalo od kraja do kraja. Zdelo se je, kakor da so postale šume čez noč manjše, nič več ni bilo silnih daljav in neprestopne samote. Če je kdo gledal z vrhov v daljavo, je opazil, kako so se v ponosni krasoti gozdov delale nove razpoke, kako se je trgalo temno zelenje in so se kazale prazne lise, kako so se razredčila drevesa, kakor lasje na trudni glavi starega pustolovca.

Tudi v Kajново kočo so prišli tuji inženirji in jedli divjačino, ki jo je on nastreljal in jo je Dana pripravila. S temnimi očmi je gledal Kajn, kako so se zamajale šume okrog in okrog, in srce ga je zbolelo v mogočnih prsih.

Dana pa je bila vesela trušča in kratkočasno se ji je zdelo to mrzlično življenje v krajih, kjer je stala prej tiha samota. In ko so ponujali Kajnu težkega denarja, če odstopi del svojega vrta, mu je prigovarjala na vso moč, dokler se ni vdal in privolil. Ker ga ni več veselil lov, ko je naletel pri vsakem koraku na ljudi, ki jih ni imel rad, se je vdal celo v tem, da je prevzel pri novih podjetnikih ponujano mu delo. Dali so mu takega, kakršno si je izbral sam, izbral pa si je vedno najtežje in najsamotnejše.

Čez nekaj mesecev je potihnil prvi hrup in gozdovi so se rušili tiše in mirneje, kakor da je bilo to kdo ve od kdaj tako.

Kajnov vrt je postal nekaka postaja v rižanju drv, ki so jih potrebovali na najbližji parni žagi. Z drugega, nekoliko višjega hriba je bila napeljana na njegov hrib železna žica, štiri sto do pet sto metrov dolga. Sem so drsela polena, prevezana z žico in obešena na železen kavelj. Žvižgajoč so letela po zraku, udarjala na železno ploščo, ki je bila pribita na močan lesen oder, ter padala dol na kup, ki se je naslednji dan na enak način rižal dalje . . .

Kajn je z mladim tovarišem dopoldne na prvem hribu vezal hlode, popoldne sta jih spuščala na Marin hrib — tako so ga imenovali po Mari, njegovi materi — a sledeči dan še dalje. Na drugih hribih pa so bili že drugi delavci.

Dana jima je vsak drug dan pomagala s tem, da je pobirala žico in železne kavlje, ki so odskočili, ko so udarila polena na železno ploščo. Paziti je morala, da je ni kaj zadelo, poleno ali trska, drugače je bilo njeno delo lahko.

Postala je spet vesela, smejala se je in pogosto pela. Mile, mladi tovariš njenega moža, je bil živahen fant in v njegovi družbi niso prihajale puste in žalostne misli. Njegove oči so se bliskale v neprestanem veselju, njegove ustnice so žvižgale in njegov smeh je bil bolj svež od gorskega studenca. Dvajset let je bil star in vse se mu je zdelo prijetno in kratkočasno, kar koli je delal. Kjer koli se je prikazala njegova lepa kodrasta glava, povsod se je



oglasil smeh in so se zbijale šale. Ko so tovariši po delu trudni ležali v senci, je Mile pel in plesal, kakor bi bil počival ves dan.

Kajn ga je imel rad. Sicer tudi z njim ni skoraj nič govoril, ali rad je poslušal njegov smeh in njegove šale. Ker sta skupaj delala, ga je povabil, naj pride k njemu na stanovanje in hrano.

Od začetka se Dana ni upala šaliti z Miletom, pa Kajn ji je nekoč rekel: »Le smej se in poj z njim! Lahko si z njim kakor z bratom, saj je pošten človek.«

Mile je bil res pošten človek, ali končno je tudi za poštenega človeka malo preveč, da bi bil ves dan skupaj s tako mlado in lepo žensko, kakor je bila Dana, in bi se vanjo prav nič ne zaljubil. Lahko srce je imel Mile in kako bi ga branil pred Dano, da mu ga ne ukradejo njene lepe oči! Res ni bilo prav, da ji je rekel, da jo ima rad, ali kaj je mogel za to, če je bilo tako lepo in prijetno govoriti o ljubezni! Kaj je mogel za to, da je moral Dano poljubiti, kadar koli sta bila sama. Oh, sladko je bilo ujeti jo v temni veži, jo pritisniti nase, to Dano, ki se je vselej tako prestrašila, ki je vselej tako vztrepetala, ki se ni upala braniti se iz strahu, da bi ju Kajn ne slišal.

Dana je ljubila Kajna, toda Mile je znal tako lepo poljubovati, da bi bilo škoda njegovih poljubov. Že je rajši obstala, kadar jo je presenetil v veži, že se ga ni več ogibala, prav nič več in zadnjič se je sladko zasmejala, ko jo

je dobil v kuhinji pri pranju. Smelo ji je odgrnil srajco in jo predrzno poljubil na bele prsi. Pahnila ga je od sebe, ali Mile se je zasmeljal s svojimi mladimi, veselimi očmi in hinavsko zavzdihnil: »O, Dana, kakor sladka jabolka so tvoje prsi! Kaj bi izgubil rad . . .«

Pa se je smejala tudi ona in ves teden jo je peklo in žgalo na mestu, kjer so se njegova vroča, mehka usta doteknila njenih belih prsi.

Zakaj so bile njegove oči tako svetle, tako vesele, zakaj so bile njegove roke tako mehke in nežne, zakaj je bila njegova ljubezen tako sladka, tako mlada, smejoča. radostna?!

Nekoč je prišla stara mati v kuhinjo, prav ko sta se Dana in Mile smejala in šalila. Mile je hotel Dano poljubiti, ona pa se mu je branila smeje in nagajivo. Stara ženica se je prestrašila, in ko se je Mile izmuznil skozi vrata, je zajokala: »Dana, nesrečnica, kaj počenjaš! Hčerka moja, krotka golobičica moja, varuj se! Kaj nič več ne ljubiš Kajna? Glej, Kajn je dober in zasluži, da ga ljubiš. Na rokah me je nesel skozi gozd, kakor otroka.«

Dano so polile solze kesanja in služila je Kajnu vdano kakor še nikoli.

Ali Mile se ni kesal in njegovi poljubi so bili presladki, pretopli, da bi jih Dana lahko pogrešala.

Nekoč je moral Kajn v vas.

Zvečer pred tem sta stala Mile in Dana za temnim plotom na vrtu in šepetala. Na drugi strani je gledal Kajn v nebo, kakšno bo vreme naslednji dan: ko pa je zaslišal glasove, je prisluhnil.

»Jutri, Dana, zlata, edina, boš moja,« je rekel Mile.

»Ne, bojim se. Rajši pojdem s Kajnom v vas,« se je branila Dana.

»Kaj hočeš v vasi, duša? Ves dan se bova poljubljala, Dana.«

»Ne smem. Verjemi, jaz ljubim Kajna. K nogam bi se mu zgrudila in bi jokala.«

»Oh, noričica, pahnili bi te proč. In kaj te ima on rad, kaj te poljublja, kaj te ljubi, kakor te ljubim jaz?! Kaj boš z njim, ki je tako hladen in ponosen! Glej, jaz sem mlad in vesel; zakaj nečeš, da bi te ljubil?«

»Ljubi me, Mile! Vendar grešim proti Kajnu, ker sem vesela zaradi tvoje ljubezni.«

»Kaj bi grešila!«

»Gotovo grešim, čutim to. In bojim se, Mile, strašno se bojim.«

Kajn je slišal, kako se je Mile zasmel, kako sta se poljubila, kako je potem Dana vzdihnila: »In vendar, Mile, jaz ljubim Kajna. Tudi če poljubljam tebe, ga ljubim!«

»Ljubi ga, neumnica! Ali jutri, jutri bo moj dan, ne? kaj škodi Kajnu en dan! Oh, Dana, tako te bom poljub-

ljal! Srce moje, videla boš, kaj je ljubezen!« Zasmeljal se je, potem sta odšla.

Vso uro je stal Kajn na istem mestu. Kakor iz kamna, tako miren je bil njegov obraz, samo oči so žarele. Potem je odšel v hišo, kakor bi se ne bilo nič dogodilo.

Še pred zoro je odšel v vas in se vrnil šele v mraku. Prinesel je vsega, kar je bilo potrebno v hiši. Rekel je, da je truden, povečerjal je molče in odšel hitro spat. Dana je še pospravljala. Ko je stopila v čumnato, je mislila, da Kajn že spi. Dolgo je molila na kolenih in vzdihovala. Bila je vsa preplašena. Sedla je h Kajnu, pa se kar ni mogla pomiriti. Pozno je zaspala.

Ko je Kajn začutil, da spi, se je vzdignil in sedel na rob postelje. Zunaj je svetil mesec in njegova tiha, skrivnostna svetloba je napolnjevala čumnato vso noč.

Ko se je Dana zjutraj prebudila, sta moška že odšla. Stara mati jima je skuhala zajtrk in pripravila obed, ki sta ga vzela s seboj, kadar sta delala na drugem hribu. Ko je šla Dana k vodnjaku, da bi se umila, se je prestrašila: nič več ni imela biserov na vratu. Zbežala je v kočo, iskala povsod, zaman, biserov ni bilo nikjer. Pošastna groza jo je zagrabila za belo grlo. da je komaj dihala. Hotela je vprašati staro mater, pa se ni upala. Iskala je, iskala. Kje, kje so biseri? Mora jih najti! Da jih ni več okrog vratu, se ji je zdelo kakor temna, groze polna pretnja. Iskala je vse dopoldne, opoldne pa je vsa izmu-



čena legla v travo ter čakala, kdaj bo dal kdo od moških znamenje, da se delo — spuščanje hlodov — začinja.

Tudi tam na drugem hribu sta ležala oba moška v senci. Molčala sta in gledala preko doline. Ravno sta odkosila. Zelena in trudna, dehteča v sončni gorkoti je ležala zaseka pod njima in napolnjeval jo je čudovit zrak; vsak list se je videl na drevesih, če ga je veter lahno zamajal. Žica, ki je bila napeta preko globokega dola, se je svetila kakor srebrna nit, tiho je trepetala v lahnem vetru. Sonce je sijalo navpično dol, tisoč vonjav je vstajalo proti nebu. Muha je brnela, pisan metulj je zafrfotal, daleč tam v deseti dolini je zazvenela sekira.

»Lepo je,« je rekel Mile, a bilo mu je tesno. Danes se ni mogel smejati ne peti.

Lahen oblak je jadral na visokem nebu. Njegova senca je za trenutek obstala v zaseki in se že spet pomikala čez gozdove proti severu.

Kajn je ležal na hrbtu in zrl v nebo: sonce njegovih lepih in pogumnih oči ni slepilo. Mile ga je pogledal in spoznal v trenutku, da je Kajn lep, stokrat lepši kakor on, stokrat lepši od vseh moških, ki jih je kdaj videl. V divji, mogočni lepoti se mu je bleščal obraz. Njegove oči so gledale v sonce in so ostale črne kakor noč. Mile je zatrepetal na dnu srca in rad bi bil prosil:

»Kajn, odpusti!«, a ni mogel . . . Ne prosi se takih oči, ker ne odpuščajo.

In spet je jadral oblak pod nebom, spet se je njegova senca ustavila v dolini ter šla počasi čez hribe.

»Čas je, brate,« je rekel Kajn in vstal. Tudi Mile vstal.

Molče mu je pogledal Kajn v oči. In Mile ga je tisti hip razumel in strašen, peklenski strah ga je prevzel. Videl je, kako si je Kajn odpel svoj ozki usnjeni pas, a ni se mogel ganiti ne zavpiti. In že mu je kakor laso priletel ta pas krog vratu in Mile se je zgrudil na zemljo.

Kajn mu je na hrbtu zvezal roke in ga pod pazduho prevezal z vrvjo. Odnese ga je na oder, ga obesil z železnim kavljem na žico in zakričal na nasprotno stran: »Hoj, hoj!«

Že se je odzval od tam jasni glas Danin: »Hoj, hoj!« in nekaj belega se je zgenilo v soncu.

Z obema rokama je držal Kajn Mileta pred seboj. Dve, tri minute ga je držal tako. Globoko in mirno so dihali gozdovi naokrog, čudovito je sijalo sonce, jasni zrak je duhtel kakor tisoč vonjav in nebo je bilo visoko in modro kot še nikoli. Kakor srebrna nit se je svetila žica nad temno zaseko.

Takrat se je stresel človek v Kajnovih rokah in strašen krik je napolnil gozdove od kraja do kraja.

»Brat, oko za oko, zob za zob,« je rekel Kajn in ga izpustil.

In hitro in hitreje je drsel Mile na nasprotno stran.

In zarjovelo je s tisoč glasovi, zarjovela je zaseka, hribje, vsi gozdovi naokrog so zarjoveli.

Tam je stala Dana in videla, kako je nekaj črnega letelo k njej, rjoveč, da se je potemnilo sonce, da so zastali vetrovi.

In priletelo je, prirjovelo, nebo in peklo je zatulilo — zamolklo je udarilo ob železo in se gorko in rdeče razškropilo naokrog.

Krvava od njegove vroče rdeče krvi je zdrvela Dana v kočo. Stara mati je razprostrla roke, ali Dana se je zgrudila brezglasno — mrtva k njenim nogam . . .

Kajna niso videli nikoli več.